

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ХІМІЧНОГО ЗАБРУДНЕННЯ ҐРУНТІВ

Гузь.О.І. – старший викладач кафедри хімії

"Ґрунти - природно-історичне орґано-мінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори і є осередком найбільшої концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості – родючості». (ст. 1 Закону України "Про охорону земель").

Відповідно до Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 р. стан земельних ресурсів України близький до критичного, за період проведення земельної реформи значна кількість проблем у сфері земельних відносин не лише не розв'язана, а й загострилася, зокрема, на всій території поширені процеси деградації земель, серед яких наймасштабнішими є ерозія (близько 57,5 відсотка території), забруднення (близько 20 відсотків території), підтоплення (близько 12 відсотків території), при цьому зменшується вміст поживних речовин у ґрунтах, а щорічні втрати гумусу становлять 0,65 тонни на 1 гектар. Крім того, стратегія визначає, що антропогенне і техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники у розвинутих країнах світу. Тому в сучасних умовах надзвичайну вагу має питання щодо правового режиму використання і охорони техногенно забруднених земель.

Забруднення ґрунтів відбувається як природним шляхом, так і в результаті антропогенної діяльності. Антропогенне забруднення ґрунтів відбувається внаслідок діяльності різних галузей промисловості та сільського господарства, транспорту, військової діяльності, енергетики та комунально-побутових господарств.

Найбільш небезпечними для ґрунтів є хімічне забруднення, ерозія, засолення.

Хімічне забруднення ґрунтів, нагромадження хімічних елементів і їхніх сполук у ґрунтах у токсичних для рослин кількостях у результаті господарської діяльності людини обумовлено неправильним використанням у сільському

господарстві добрив, пестицидів, а також зрошенням полів водою, що містить високий відсоток солей. Сильно забруднюють ґрунт азотні добрива, у яких частина азоту залежно від кількості атмосферних опадів вимивається і накопичується на різній глибині ґрунту. При близькому заляганні ґрунтових вод відбувається їхнє нітратне забруднення. Нітрати накопичуються не тільки в ґрунтах, але й у рослинах, що приводить до погіршення якості продукції й негативній їхній дії на здоров'я людини й тварин. Фосфорні добрива практично не вимиваються із ґрунту й тому являють меншу загрозу забруднення навколишнього середовища. Однак внесення необґрунтовано високих доз цих добрив може привести до зафосфачення ґрунтів, що викликає хлороз рослин, особливо на карбонатних ґрунтах. При використанні більших доз калійних добрив можливо деяке забруднення ґрунтів, ґрунтових і поверхневих вод хлором, що входить у їхню сполуку. Пестициди, нераціонально внесені в ґрунт або рослин, що потрапили в неї при обробці, можуть накопичуватися й зберігатися в ґрунті тривалий час. Найбільше забруднюють ґрунт хлорорганічні сполуки, поліхлорпінен і особливо ДДТ (його залишки виявляються в ґрунті через 12-15 і більше років). У ґрунтах, важких по своєму гранулометричному складу, пестициди зберігаються довше, ніж у легких. Із ґрунту пестициди надходять у рослини й при концентраціях, вище припустимих, небезпечні для здоров'я людини й тварин. У районах, де розташовані промислові, енергетичні підприємства й транспортні магістралі, у різних кількостях і сполученнях забруднювачами ґрунти є важкі метали (Pd, Cd, Cu, Zn, Hg, Bi), халькогени (Se, Ti й ін.), галогени (F, Br і ін.). При неповному очищенні димових газів в атмосферу надходить величезна кількість нижчих окислів сірки й азоту, які, окисляючись у вищі й випадаючи з атмосферними опадами у вигляді так званих "кислих дощів", приводять до підкислення ґрунтів, вод, зниженню врожаїв сільськогосподарських культур, усиханню лісів.

Правове регулювання у сфері охорони земель здійснюється відповідно до Конституції України, ЗК України, законів України "Про охорону земель", "Про

державний контроль за використанням та охороною земель" та інших нормативно-правових актів.

У Земельному кодексі України питанню охорони земель присвячений окремий розділ VI «Охорона земель», що розкриває поняття, завдання та порядок охорони земель. Так, відповідно до ст. 162 ЗК України "охорона земель - це система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення".

Уст.167 ЗК України охорона земель від забруднення небезпечними речовинами:

1. Господарська та інша діяльність, яка зумовлює забруднення земель і ґрунтів понад встановлені гранично допустимі концентрації небезпечних речовин, забороняється.

2. Нормативи гранично допустимих концентрацій небезпечних речовин у ґрунтах, а також перелік цих речовин затверджуються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення.

(Частина друга статті 167 зі змінами, внесеними Законом № 5462- VI від 16.10.2012)

3. Забруднені небезпечними речовинами земельні ділянки використовуються з дотриманням встановлених обмежень, вимог щодо запобігання їх небезпечному впливу на здоров'я людини та довкілля.

4. Рівень забруднення ґрунтів враховується при наданні земельних ділянок у користування, вилученні з господарського обігу та зміні характеру і режиму використання.

До ч.ч. 1 та 2. Заборона здійснення господарської діяльності, котра зумовлює забруднення земель і ґрунтів понад встановлені гранично допустимі концентрації небезпечних речовин передбачена і іншими нормами чинного законодавства (зокрема, ст.ст. 33,40, ч. 6 ст. 51 ЗУ "Про охорону навколишнього природного середовища").

На даний час нормативи гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин у ґрунті встановлені як санітарно-гігієнічні нормативи (тобто орієнтовані на охорону життя та здоров'я лише людини). Вони закріплюються у т.з. санітарних нормах, що затверджуються Головним державним санітарним лікарем України (п."а" ст. 40 ЗУ "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення").

Гранично допустимі концентрації хімічних речовин у ґрунтах
(ГОСТ 3034-84, 3210-85, 42-128-4433-87)

Речовина	ГДК, мг/кг
1	2
Бензопірен	0,02
Свинець	20,0
Кадмій	1,0
Ртуть	2,1
Бензол, толуол	0,3
Нітрати	130,0
Мідь	3,0
Нікель	4,0
Цинк	23,0
Сірка	160,0
Сірководень	0,4
Фтор	10,0
Хлорофос	0,5
Карбофос	2,0
Хлорамін	2,0
Метафос	0,1
Гексахлоран	1,0

Для контролю за якістю ґрунтів використовують допустимі залишкові кількості (ДЗК) пестицидів, нітратів, фосфатів, а також наявність важких

металів поблизу великих міст - у ґрунті, виражаючи ці величини у грамах чи міліграмах на 1 кг маси ґрунту.

У сучасних умовах розвитку глобалізаційних і інтеграційних процесів, які відбуваються не лише в Україні, а й у всьому світі важливе значення у механізмі охорони довкілля в цілому та у сфері використання і охорони земель повинні відігравати норми міжнародного та європейського права навколишнього середовища. Тим паче, що у відповідності до ст. 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами від 14 червня 1994 року передбачена гармонізація законодавства України із законодавством ЄС [1]. «Приблизна адекватність законів» має бути досягнута першочергово, у галузях охорони здоров'я та життя людей, тварин і рослин, навколишнього середовища, транспорту та ін. [2, с. 593].

Використана література

1. Основні напрямки державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 року № 188/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 13. – Ст.241.
2. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами: закон України від 14 червня 1994 року ЄС // Офіційний Вісник України. – 2006. – № 24. – Ст. 1794.
3. Царенко О.М., Несветов О.О., Кадацький М.О. Основи екології та економіка природокористування // Курс лекцій. Практикум: Навчальний посібник – Суми.: ВТД «Університетська книга». - 2004. – 400 с.
4. Конституція України від 28 червня 1996 року з наступними змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
5. Земельний Кодекс України від 25 жовтня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст.27.
6. Про державний контроль за використанням і охороною земель: Закон України від 19 червня 2003 року // ВВР України. — 2003. — № 39. — Ст. 350.